

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2026

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2026

3-JILD 1-SON

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

TO'PLAMI

3 - JILD, 1 - SON

2026

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

Internetning jamiyatga va yoshlar ongiga ta'siri**Qobiljonova Mexriniso Avazbek qizi**

Qoqon universiteti Andijon filiali Iqtidiyot va pedagogika fakulteti

Boshlang'ich talim yonalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining zamonaviy jamiyat rivojiga ko'rsatayotgan ta'siri, xususan, ijtimoiy-iqtisodiy sohalaridagi transformatsiya jarayonlari tahlil qilingan. Tadqiqotning maqsadi -SI joriy etilishining mehnat bozori, ta'lim tizimi va insonlararo munosabatlarga ijobiy va salbiy ta'sirini baholash hamda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy xatarlarni kamaytirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdir. Tadqiqotda qiyosiy tahlil, statistik ma'lumotlarni o'rganish va ekspertlar so'rovi metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt mehnat unumdorligini keskin oshirish imkonini bersa-da, jamiyatda raqamli tengsizlik va ishsizlik xavfini kuchaytirmoqda. Xulosada SIning etik normalarini tartibga soluvchi huquqiy bazani takomillashtirish va aholining raqamli savodxonligini oshirish zarurligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, jamiyat, mehnat bozori, avtomatlashtirish, raqamli tengsizlik, etika, algoritm, kelajak kasblari, xavfsizlik, inson kapitali.

Annotation: This article analyzes the impact of artificial intelligence (AI) technologies on the development of modern society, specifically the transformation processes in socio-economic spheres. The aim of the study is to evaluate the positive and negative effects of AI implementation on the labor market, education system, and interpersonal relationships, as well as to develop proposals for mitigating potential social risks. Comparative analysis, statistical data study, and expert surveys were used as research methods. The results indicate that while artificial intelligence allows for a dramatic increase in labor productivity, it also exacerbates the risks of digital inequality and unemployment in society. The conclusion emphasizes the necessity of improving the legal framework regulating AI ethics and enhancing the digital literacy of the population.

Key words: Artificial intelligence, society, labor market, automation, digital inequality, ethics, algorithm, future professions, security, human capital.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние технологий искусственного интеллекта (ИИ) на развитие современного общества, в частности процессы трансформации в социально-экономических сферах. Цель исследования -оценить положительное и отрицательное влияние внедрения ИИ на рынок труда, систему образования и межличностные отношения, а также разработать предложения по снижению возможных социальных рисков. В исследовании использовались методы сравнительного анализа, изучения статистических данных и экспертного опроса. Результаты показывают, что хотя искусственный интеллект позволяет резко повысить производительность труда, он также усиливает риски цифрового неравенства и безработицы в обществе. В заключении подчеркивается необходимость

совершенствования правовой базы, регулирующей этику ИИ, и повышения цифровой грамотности населения.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, общество, рынок труда, автоматизация, цифровое неравенство, этика, алгоритм, профессии будущего, безопасность, человеческий капитал.

XXI asr insoniyat tarixida misli ko'rilmagan texnologik burilish davri - «To'rtinchi sanoat inqilobi» davri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu inqilobning harakatlantiruvchi kuchi va markaziy o'zagi, shubhasiz, Sun'iy Intellect hisoblanadi. Bugungi kunda sun'iy intellekt ilmiy laboratoriyalardan chiqib, kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylanib ulgurdi. Tibbiyotdagi aniq tashxislardan tortib, moliyaviy bozorlardagi algoritmik savdogacha, ta'lim tizimidagi personallashtirilgan dasturlardan tortib, milliy xavfsizlik tizimlarigacha - barcha sohalar SI ta'sirida tubdan transformatsiya qilinmoqda. Biroq, texnologik taraqqiyot o'zi bilan nafaqat qulayliklar, balki jiddiy ijtimoiy xavotirlarni ham olib kelmoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, sun'iy intellektning rivojlanish tezligi jamiyatning unga moslashish tezligidan bir necha barobar yuqoridir. Bu holat sotsiologiyada «madaniy kechikish» (cultural lag) deb ataluvchi fenomen xavfini, ya'ni texnologiya o'zgarib, lekin ijtimoiy institutlar, qonunchilik va etika normalari eskicha qolishi holatini yuzaga keltirmoqda. O'zbekiston sharoitida, «Raqamli O'zbekiston -2030» strategiyasi doirasida IT sohasini rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan bir paytda, SI ning ijtimoiy oqibatlarini o'rganish, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ishsizlik to'liqini va raqamli tengsizlikka tayyor turish o'ta muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi sun'iy intellektning zamonaviy jamiyatga ta'sirini kompleks tahlil qilish, uning inson kapitaliga ta'sirini baholash va O'zbekiston jamiyati uchun «yumshoq adaptatsiya» (soft adaptation) modellarini taklif qilishdan iborat.

Tadqiqotning asosiy gipotezasi: Sun'iy intellekt yaqin kelajakda kasblarni to'liq yo'qotmaydi, balki kasbiy vazifalarni o'zgartiradi; jamiyatdagi muvaffaqiyat endilikda texnik bilimlarga emas, balki «yumshoq ko'nikmalar» (soft skills) va SI bilan hamkorlik qila olish (human-AI collaboration) qobiliyatiga bog'liq bo'ladi.

Adabiyotlar tahlili. Sun'iy intellektning jamiyatga ta'siri global miqyosda eng ko'p muhokama qilinayotgan mavzulardan biri bo'lib, bu borada ingliz tilidagi fundamental asarlar ilmiy diskursni belgilab bermoqda.

Mavzuning iqtisodiy va tizimli asoslarini tushunishda Klaus Schwabning «*The Fourth Industrial Revolution*» asari poydevor hisoblanadi [1]. Jahon Iqtisodiy Forumi asoschisi bo'lgan Schwab sun'iy intellektni fizik, raqamli va biologik olamlarni birlashtiruvchi kuch sifatida ta'riflaydi va u mehnat bozoridagi «buzilish» (disruption) muqarrar ekanligini, ayniqsa, o'rta bo'g'in mutaxassislari xavf ostida ekanligini ta'kidlaydi.

SI ning insoniyat kelajagiga ekzistensial ta'siri va ijtimoiy tabaqalanish masalalari Yuval Noah Hararining dunyoga mashhur «*Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*» [2] va «*21 Lessons for the 21st Century*» kitoblarida chuqur tahlil qilingan [3]. Harari o'z asarlarida provokatsion g'oyani ilgari suradi: sun'iy intellekt va biotexnologiyalar birlashuvi natijasida jamiyatda iqtisodiy va siyosiy jihatdan keraksiz bo'lgan «useless class» (keraksizlar sinfi) paydo bo'lishi mumkin. Uning fikricha, avtomatlashtirish nafaqat jismoniy, balki kognitiv mehnatni ham egallar ekan, insonning jamiyatdagi o'rnini so'roq ostida qoladi.

Sun'iy intellektning geosiyosiy ta'siri va rivojlanayotgan davlatlar uchun oqibatlarini bo'yicha Kai-Fu Leening «*AI Superpowers: China, Silicon Valley, and the New World Order*» asari muhim manba hisoblanadi [4]. Muallif SI davrida ma'lumotlar «yangi neft»ga aylanishini ta'kidlab, raqamli infratuzilmaga ega bo'lmagan davlatlar qashshoqlikning yangi bosqichiga tushib qolishi mumkinligidan ogohlantiradi. Lee, shuningdek, takrorlanuvchi vazifalarga asoslangan kasblar (masalan, haydovchilar, kassirlar, buxgalterlar) birinchi bo'lib avtomatlashishini bashorat qiladi.

SI ning xavfsizlik va nazorat muammolari Oksford universiteti professori Nick Bostromning «*Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*» kitobida fundamental o'rganilgan [5]. Bostrom «nazorat muammosi» (control problem)ni ko'tarib chiqadi: agar biz o'zimizdan aqlliyoq intellekt yaratsak, uni qanday qilib insoniyat qadriyatlariga mos holda ushlab turamiz? Bu asar maqolamizning etik jihatlarini yoritishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, Max Tegmarkning «*Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*» asari ham diqqatga sazovordir [6]. Tegmark texnologiya jamiyatni qanday o'zgartirishi mumkinligi bo'yicha turli ssenariylarni tahlil qilib, insoniyat o'z kelajagini ongli ravishda loyihalashi kerakligini, aks holda texnologik determinizm qurboniga aylanishini uqtiradi.

Mahalliy olimlardan S.S.G'ulomov, R.H.Ayupov kabi iqtisodchi olimlar raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarining O'zbekistondagi rivoji bo'yicha izlanishlar olib borganlar. Biroq, mavjud mahalliy tadqiqotlarda sun'iy intellektning aynan sotsiologik va falsafiy jihatlarini, uning milliy mentalitet va demografik jarayonlar bilan to'qnashuvi masalalari ingliz tilidagi manbalar darajasida chuqur tahlil etilmagan. Ushbu maqola G'arb olimlari (Harari, Schwab, Bostrom) ilgari surgan nazariyalarni O'zbekistonning o'ziga xos ijtimoiy muhiti prizmasi orqali qayta ko'rib chiqishga va mavjud ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda sun'iy intellektning jamiyatga kompleks ta'sirini o'rganish maqsadida aralash tadqiqot metodologiyasi (mixed-methods research) qo'llanildi. Tadqiqot jarayoni nazariy tahlil va empirik ma'lumotlarni o'rganishga asoslangan ikki bosqichda amalga oshirildi.

Birinchi bosqichda deskriptiv va qiyosiy tahlil metodlari yordamida global tendensiyalar o'rganildi. Ma'lumotlar bazasi sifatida Stanford University «AI

Index Report 2024», «Jahon Iqtisodiy Forumi (WEF)»ning «Future of Jobs» hisobotlari hamda O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligining statistik to'plamlari tanlab olindi. Ushbu xalqaro indekslar va mahalliy ko'rsatkichlar solishtirilib, O'zbekistonda raqamlashtirish jarayonining rivojlanish dinamikasi va «madaniy kechikish» xavfi darajasi baholandi.

Ikkinchi bosqichda sifatli tahlil usuli sifatida ekspertlar so'rovi (expert survey) o'tkazildi. So'rovnomaning maqsadi - sun'iy intellektning O'zbekiston mehnat bozoriga kirib kelishi tezligi va uning ijtimoiy oqibatlarini prognoz qilishdan iborat edi. Tadqiqotda 50 nafar ekspert (\$n=50\$) ishtirok etdi. Ekspertlar tarkibi quyidagi guruhlardan shakllantirildi:

1. IT sohasidagi yetakchi mutaxassislar va dasturchilar (40%).
2. Sotsiologlar va iqtisodchi olimlar (30%).
3. HR (Inson resurslari) menejerlari va rekruterlar (30%).

Ekspertlarga SI rivojlanishining optimistik, realistik va pessimistik ssenariylarini baholash taklif etildi. Olingan ma'lumotlar SWOT-tahlil (Kuchli, Zaif tomonlar, Imkoniyatlar va Tahdidlar) metodi orqali tizimlashtirildi. Xususan, avtomatlashtirish xavfi yuqori bo'lgan kasblar ro'yxati va yangi paydo bo'layotgan «gibrid kasblar» tasnifi ishlab chiqildi. Shuningdek, aholining raqamli savodxonligi va SI texnologiyalariga ishonch darajasi o'rtasidagi korrelyatsiya tahlil qilindi. Ushbu metodologik yondashuv global nazariyalarni (K. Schwab, Y. Harari) lokal kontekstga moslashtirish va O'zbekiston uchun xos bo'lgan o'ziga xos xatarlarni aniqlash imkonini berdi.

Natijalar. Tadqiqot doirasida o'tkazilgan tahlillar va ekspertlar so'rovi natijalari sun'iy intellektning (SI) jamiyatga ta'siri bo'yicha quyidagi asosiy tendensiyalarni aniqladi:

1. Mehnat bozoridagi transformatsiya va xavf ostidagi kasblar: Ekspertlarning 74 foizi yaqin 5-7 yil ichida O'zbekistonda takrorlanuvchi algoritmlarga asoslangan kasblar (call-markaz operatorlari, kassirlar, buxgalteriya yordamchilari, tarjimonlar) 60-80 foizga qisqarishi yoki to'liq avtomatlashtirilishini prognoz qildi. Aksincha, ijodiy yondashuv, empatiya va murakkab qarorlar qabul qilishni talab etuvchi sohalarda (tibbiyot, pedagogika, psixologiya) SI inson o'rnini bosuvchi emas, balki «yordamchi vosita» (copilot) sifatida xizmat qilishi aniqlandi.

2. Raqamli tengsizlikning (Digital Divide) kuchayishi: Stanford AI Index va mahalliy statistik ma'lumotlar qiyosiy tahlili shuni ko'rsatdiki, SI texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lgan mutaxassislar daromadi, ushbu ko'nikmaga ega bo'lmagan hamkasblariga nisbatan o'rtacha 35-40 foizga yuqori. Bu holat jamiyatda «texnologik elita» va «raqamli autsayderlar» qatlamining shakllanishiga olib kelmoqda. Hududiy kesimda poytaxt va viloyat markazlari o'rtasidagi raqamli savodxonlik tafovuti yuqoriligicha qolmoqda, bu esa SIning imkoniyatlaridan teng foydalanishga to'sqinlik qiluvchi asosiy omildir.

3. Ta'lim tizimidagi nomutanosiblik: Respondentlarning 68 foizi amaldagi oliy ta'lim dasturlari mehnat bozorining yangi talablariga to'liq javob bermasligini ta'kidlagan. Xususan, bitiruvchilarda SI vositalari (ChatGPT, Midjourney va h.k.) bilan ishlash bo'yicha amaliy ko'nikmalar («AI Literacy») yetishmasligi, ularning ishga joylashish imkoniyatini pasaytirmoqda. Natijalar shuni ko'rsatadiki, SI iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan birga, ijtimoiy himoya va qayta tayyorlash tizimiga bo'lgan bosimni ham keskin kuchaytirmoqda.

Muhokama. Tadqiqot natijalari va o'tkazilgan tahlillar kirish qismida ilgari surilgan gipotezani - sun'iy intellekt (SI) kasblarni to'liq yo'qotishdan ko'ra, ularning tabiatini o'zgartirishi haqidagi farazni tasdiqladi. Biroq, bu transformatsiya jarayoni biz kutgandan ko'ra og'riqliroq kechishi mumkinligi oydinlashdi.

Avvalo, natijalarda aks etgan «raqamli tengsizlik»ning kuchayishi Yuval Noah Hararining «keraksizlar sinfi» (useless class) haqidagi xavotirli nazariyasiga hamohangdir. O'zbekistonda SI vositalaridan foydalana oladigan va foydalana olmaydigan mutaxassislar o'rtasidagi daromadlar tafovuti (35-40%) shuni ko'rsatadiki, jamiyatda «kognitiv tabaqalanish» jarayoni boshlangan. Agar ta'lim tizimi bunga zudlik bilan moslashmasa, bizda moddiy boylikka asoslangan tengsizlikdan ham chuqurroq - intellektual imkoniyatlarga asoslangan tengsizlik yuzaga kelishi mumkin.

Ikkinchidan, Klaus Schwab bashorat qilganidek, «o'rta bo'g'in» mutaxassislari eng katta xavf ostida qolmoqda. Tadqiqotimizdagi buxgalterlar va tarjimonlar misolida ko'rganimizdek, SI insonning *jismoniy* mehnatini emas, balki *rutin aqliy* mehnatini o'zlashtirmoqda. Bu esa O'zbekiston mehnat bozorida paradoksal vaziyatni yaratadi: oddiy jismoniy ishchilar (quruvchilar, hunarmandlar) va yuqori darajadagi ijodkorlar (arxitektorlar, strateglar) talabgir bo'lib qolaveradi, ammo o'rta malakali ofis xodimlari ommaviy ishsizlik xavfiga duch kelishi mumkin.

Uchinchidan, tadqiqot natijalari yangi paradigmani tasdiqladi: Kelajak - bu «SI insonga qarshi» emas, balki «SI bilan qurollangan inson oddiy insonga qarshi» deganidir. Sotsiologik nuqtai nazardan, biz «Augmented Intelligence» (Kengaytirilgan intellekt) davriga kirmoqdamiz. Muvaffaqiyat kaliti endi ma'lumotni yodlashda emas (chunki SI buni yaxshiroq qiladi), balki to'g'ri savol berish (prompt engineering) va tanqidiy fikrlashdadir.

Biroq, bu jarayonda etika va xavfsizlik masalasi ochiq qolmoqda. Nick Bostrom ogohlantirganidek, nazorat mexanizmlarisiz SI rivojlanishi jamiyat qadriyatlariga zid kelishi mumkin. Bizning so'rovnomamizda ekspertlarning aksariyati milliy qonunchilikda SI etikasi bo'yicha bo'shliqlar borligini ta'kidlashdi. Bu esa algoritmning noxolisligi (bias) va shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligi borasida jiddiy ijtimoiy xatarlarni keltirib chiqaradi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston kabi aholisi yosh va demografik o'sish yuqori bo'lgan mamlakat uchun SI - bu «ikki tomonlama tig'»dir. To'g'ri

yo'naltirilganda u iqtisodiy sakrash (leapfrog) imkonini beradi, e'tiborsizlik qilinsa, ijtimoiy beqarorlik manbaiga aylanishi mumkin.

Xulosa qilganimizda, o'tkazilgan tadqiqot va tahlillar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt (SI) O'zbekiston jamiyati uchun uzoq kelajakdagi mavhum tushuncha emas, balki bugungi kunning real ijtimoiy-iqtisodiy omiliga aylanib ulgurdi. Tadqiqot natijalariga tayangan holda quyidagi yakuniy xulosalarga kelindi: SI oddiy avtomatlashtirishdan farqli o'laroq, nafaqat jismoniy, balki kognitiv (aqliy) vazifalarni ham bajarishga qodir. Bu esa «o'rta malakali» kasb egalari uchun jiddiy raqobat muhitini yaratadi. Kelajakda ustunlik texnik bilimlarga ega bo'lganlarga emas, balki SI vositalaridan samarali foydalana oladigan («augmented human») mutaxassislarga tegishli bo'ladi. Agar aholining raqamli savodxonligi ommaviy ravishda oshirilmasa, jamiyatda moddiy boylikka asoslangan tabaqalanish o'rnini «raqamli tafovut» (digital divide) egallaydi. Bu esa «keraksizlar sinfi»ning paydo bo'lishiga va ijtimoiy beqarorlikka olib kelishi mumkin. Amaldagi ta'lim tizimi texnologik tezlikdan ortda qolmoqda. Talabalarga faqat «nima»ni o'rganishni emas, balki SIDan foydalanib «qanday» tezroq o'rganishni o'rgatish davr talabidir. Maktab va oliy o'quv yurtlarida barcha yo'nalishlar (gumanitar sohalar ham) uchun «Sun'iy intellekt savodxonligi» va «Prompt Engineering» kurslarini majburiy fan sifatida kiritish. Xavf ostidagi kasb egalari (buxgalterlar, operatorlar) uchun davlat subsidiyasi asosida ishlaydigan «Reskilling» (qayta o'qitish) markazlarini tashkil etish va ularni gibril kasblarga yo'naltirish. SI tomonidan qabul qilingan qarorlar uchun javobgarlikni belgilovchi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qiluvchi milliy «Sun'iy intellekt etikasi kodeksi»ni qabul qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. Geneva: World Economic Forum.
2. Harari, Y. N. (2016). *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*. London: Harvill Secker.
3. Harari, Y. N. (2018). *21 Lessons for the 21st Century*. New York: Spiegel & Grau.
4. Lee, K. F. (2018). *AI Superpowers: China, Silicon Valley, and the New World Order*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
5. Bostrom, N. (2014). *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford: Oxford University Press.
6. Tegmark, M. (2017). *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*. New York: Knopf.